

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «УДОВИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF UDOVYCHENKO v. UKRAINE)**

(Заява № 46396/14)

РІШЕННЯ

Ст. 10 • Свобода вираження поглядів • Необґрунтоване притягнення до цивільної відповідальності свідка за добросовісно висловлене у коментарі засобом масової інформації фактичне твердження щодо обставин дорожньо-транспортної пригоди, яка становила суспільний інтерес, у зв'язку із застосуванням «презумпції недостовірності» • Від заявниці вимагалось довести достовірність добросовісно висловленого твердження за обставин, які не відповідали наведеним у практиці Суду принципам • Національні суди не навели відповідних і достатніх підстав • Невідповідність та суворість покарання (публічне спростування, значна за розміром сума відшкодування шкоди та обмеження у праві виїзду до повної сплати суми відшкодування)

СТРАСБУРГ

23 березня 2023 року

ОСТАТОЧНЕ

23.06.2023

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням

У справі «Удовиченко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,
Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),
Стефані Моро-Вікстром (*Stéphanie Mourou-Vikström*),
Марія Елосегі (*María Elósegui*),
Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*),
Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,

З огляду на:

заяву (№ 46396/14), яку 17 червня 2014 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Алла Анатоліївна Удовиченко (далі – заявниця),

рішення повідомити про заяву Уряд України (далі – Уряд),
зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 28 лютого 2023 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Справа стосується притягнення заявниці до цивільної відповідальності, як стверджується, у супереч статті 10 Конвенції у зв'язку з висловленням фактичного твердження, яке вона не змогла довести.

ФАКТИ

2. Заявниця народилася у 1977 році і проживає у м. Рівне. Заявницю представляли пан М. Тарахало та пані Ю. Коваленко, юристи, які практикують у м. Київ.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. 02 грудня 2008 року заявниця стала свідком дорожньо-транспортної пригоди в центрі міста Рівне, в якій автомобіль Audi Q7 з київськими номерними знаками завдав тяжких тілесних ушкоджень молодій жінці, яка переходила дорогу.

6. 04 грудня 2008 року під час відвідування потерпілої в лікарні заявниця дала коментар щодо обставин дорожньо-транспортної

пригоди журналістам, які висвітлювали подію і також були присутні в лікарні. У цьому коментарі, зробленому на прохання журналіста, заявниця зазначила:

«Деякий час з машини ніхто не виходив, там їх було троє, а потім залишилося двоє. З дверей з боку водія вийшов син Б.»

7. Пізніше декілька засобів масової інформації оприлюднили відео та друквані матеріали щодо дорожньо-транспортної пригоди, зокрема відеозапис коментаря заявниці та його дослівне відтворення, а також показання інших очевидців, які стверджували, серед іншого, що водій був у стані алкогольного сп'яніння, а потерпілу збили на пішохідному переході. У супровідних репортажах журналісти припустили, що до дорожньо-транспортної пригоди був причетний депутат місцевої ради М.Б., син колишнього народного депутата Б.

8. У своїх публічних коментарях М.Б. визнав, що був присутній на місці події, але сказав, що прибув невдовзі після дорожньо-транспортної пригоди, аби підтримати свого друга – водія автомобіля, який збив потерпілу. Він сказав, що заявниця, яка була його сусідкою, ймовірно, помилилася щодо того, кого бачила.

9. Під час розслідування обставин дорожньо-транспортної пригоди працівники міліції встановили, що водієм відповідного автомобіля був місцевий підприємець на ім'я М., і порушили щодо нього кримінальну справу. У червні 2009 року кримінальна справа була закрита, оскільки було встановлено, що потерпіла переходила дорогу, але не на пішохідному переході, тому М. не міг уникнути наїзду. Надані Суду докази свідчать, що заявницю допитували як свідка під час розслідування. Згідно з твердженнями заявниці вона надала працівникам міліції такі ж показання, що й у її коментарі журналістам 04 грудня 2008 року (див. пункт 6). Протокол допиту Суду надано не було. Копія постанови про закриття кримінальної справи була надана Суду, і в ній жодним чином не згадують і не роблять посилання на показання заявниці. Наявні матеріали також не свідчать, що працівники міліції розглядали М.Б. як підозрюваного у зв'язку з порушенням правил безпеки дорожнього руху та заподіянням тілесних ушкоджень потерпілій.

II. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

10. У листопаді 2009 року Б. і М.Б. подали цивільний позов проти заявниці, обвинувативши її у висловленні неправдивого твердження у коментарі засобам масової інформації: «З дверей з боку водія вийшов син Б.» Згідно з їхніми твердженнями із коментаря заявниці випливало, що М.Б. був винен у вчиненні дорожньо-транспортної пригоди і цей коментар став джерелом для оприлюднення у засобах масової інформації обвинувачень щодо М.Б. Позивачі стверджували,

що таке обвинувачення завдало шкоди їхній честі, гідності та діловій репутації, і вимагали спростування як неправдивого твердження заявниці, що саме син Б. вийшов з дверей з боку водія. Вони також вимагали відшкодування матеріальної та моральної шкоди, подвоївши суму своєї вимоги, коли заявниця відмовилася від пропозиції укласти мирову угоду. Спочатку позов також був поданий проти засобів масової інформації, які поширили коментар заявниці, але після укладення мирової угоди, згідно з якою відповідні засоби масової інформації зобов'язалися вилучити свої матеріали з публічного доступу, провадження щодо них було припинено 23 липня 2010 року.

11. У своїх показаннях в національному суді заявниця стверджувала, серед іншого, що її коментар був наданий на прохання журналіста телеканалу «Рівне-1», який висвітлював цю дорожньо-транспортну пригоду, і вона повідомила лише про те, що бачила на власні очі. Вона була впевнена в тому, що бачила, і її коментар не потребував будь-якого підтвердження від неї; саме відповідні органи державної влади мали перевірити та встановити всі обставини події. Заявниця доводила, що надала таку ж інформацію, що й у її коментарі журналісту, органам досудового розслідування, коли її допитували як свідка у кримінальній справі у зв'язку з дорожньо-транспортною пригодою, і їй ніколи не пред'являли обвинувачення у наданні неправдивих показань.

12. Заявниця також доводила, що фраза про сина Б., який вийшов з дверей з боку водія, не була сформульована образливо чи принижуюче і не містила оцінки поведінки позивачів чи обвинувачення їх у вчиненні злочину; вона навіть не назвала ім'я сина Б., і хоча у м. Рівне було щонайменше сорок інших осіб з таким самим прізвищем, ніхто з них не звернувся проти неї з позовом. Згідно з твердженнями заявниці вона не могла бути відповідальною за тлумачення її слів позивачами чи засобами масової інформації, або за контекст, в якому її слова були розміщені засобами масової інформації.

13. 11 квітня 2011 року Рівненський міський суд (далі – Рівненський суд) ухвалив рішення на користь позивачів і зобов'язав заявницю спростувати оскаржуване твердження, висловивши нове у такому формулюванні:

«Я [заявниця], заявляю, що інформація стосовно причетності [М.Б.] – сина голови Рівненської обласної державної адміністрації, народного депутата V скликання Василя Берташа [Б.] до дорожньо-транспортної пригоди, яка мала місце 02 грудня 2008 року біля Свято-Покровського собору у м. Рівному, під час якої постраждала [потерпіла], є неправдивою та недостовірною. Хто виходив з дверей з боку водія автомобіля-учасника цієї дорожньо-транспортної пригоди, я не бачила».

14. Заявницю також зобов'язали сплатити кожному позивачу по 50 000 українських гривень (далі – грн, приблизно 4 320 євро на

момент подій) в якості відшкодування моральної шкоди та 3 546,30 грн (приблизно 304 євро на момент подій) в якості відшкодування матеріальної шкоди, з неї також стягувалися витрати по сплаті судових зборів.

15. Посилаючись на наданий позивачами висновок експертного лінгвістичного дослідження, Рівненський суд встановив, що твердження заявниці у її інтерв'ю засобам масової інформації, що вона бачила сина Б., який виходив з дверей з боку водія, було фактичним твердженням, яке у позатекстовій формі вказувало, що М.Б. був водієм автомобіля, який вчинив дорожньо-транспортну пригоду. Застосувавши так звану «презумпцію недостовірності», передбачену статтею 277 Цивільного кодексу України, Рівненський суд просив заявницю довести достовірність її фактичних тверджень про перебування М.Б. за кермом автомобіля, зазначивши, що вони не були підтверджені висновками розслідування у кримінальній справі. Крім того, встановивши, що ані заявниця, ані свідки, допитані під час розгляду справи, не довели протилежного, суд дійшов висновку, що її твердження, широко розповсюджене засобами масової інформації та використане як джерело для висловлення ними обвинувачень проти М.В., було неправдивим і принизило честь, гідність та ділову репутацію позивачів, оскільки вони були відомими публічними особами. З наданих Суду документів неможливо встановити ким були свідки, згадані у рішенні Рівненського суду, або яка сторона провадження просила викликати їх для надання показань.

16. В апеляційній скарзі на рішення суду першої інстанції заявниця підтримала свої попередні аргументи та, додатково, стверджувала, що:

(і) її коментар стосувався питання, яке становило суспільний інтерес;

(ii) той факт, що сталася дорожньо-транспортна пригода і М.Б. був присутній на місці події позивачі не заперечували;

(iii) постанова про закриття кримінальної справи не могла бути достатнім доказом неправдивості її слів, оскільки в постанові була наведена низка інших аспектів обставин дорожньо-транспортної пригоди, які суперечили показанням потерпілої та допитаних судом першої інстанції свідків, які доводили, що потерпіла перебувала на пішохідному переході в момент, коли її збив автомобіль; крім того, хоча ці свідки не вказали у суді, хто саме вийшов з автомобіля, кожен з них сказав, що особа, яка вийшла з дверей з боку водія, залишила місце події, а замість неї з'явилася інша особа, а саме особа, яку слідчий встановив як водія;

(iv) суд першої інстанції не розглянув питання, чи діяла вона недобросовісно, або чи існував причинно-наслідковий зв'язок між її коментарем та шкодою, яку, як стверджувалося, зазнали позивачі; і

(v) накладене на неї покарання було необґрунтованим.

17. Насамкінець заявниця звернула увагу суду на те, що позивачі подали позов через рік після дорожньо-транспортної пригоди, а тим часом Б. був призначений головою Рівненської обласної державної адміністрації, а М.Б. переобраний депутатом до місцевої ради, і це свідчило, що їхня репутація не постраждала.

18. 23 листопада 2011 року Апеляційний суд Рівненської області (далі – апеляційний суд) залишив без змін рішення суду першої інстанції по суті, погодившись з наведеним ним мотивуванням. Однак він змінив положення про спростування твердження, відмовив у задоволенні вимог щодо стягнення матеріальної шкоди та судових витрат як необґрунтованих, та зменшив розмір відшкодування моральної шкоди до 500 грн (45 євро на момент подій) кожному з позивачів.

19. Стосовно положення про спростування апеляційний суд зазначив, що заявниця не давала інтерв'ю засобам масової інформації, а лише коментар. У зв'язку з цим суд вважав, що оскаржувана інформація мала бути спростована шляхом оголошення посилання на резолютивну частину його рішення у відповідній програмі на телеканалі «Рівне-1».

20. Посилаючись на результати розслідування, апеляційний суд також звернув увагу на підтвердження того, що коментар заявниці не відповідав справжнім обставинам дорожньо-транспортної пригоди. Питання, чи діяла заявниця добросовісно або недобросовісно, коли давала свій коментар, апеляційний суд визнав таким, яке не було суттєвим для цілей статті 277 Цивільного кодексу України.

21. У своїй подальшій касаційній скарзі заявниця повторила аргументи, наведені нею у судах нижчих інстанцій (див. пункти 11 і 16).

22. 18 грудня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) скасував рішення апеляційного суду як таке, що було ухвалено з порушенням норм процесуального та матеріального права, й залишив у силі рішення суду першої інстанції. Він зазначив, що суд першої інстанції повно та всебічно встановив обставини справи та обґрунтовано визначив розмір шкоди, яка підлягала відшкодуванню, а також сформулював спростування, яке мало бути поширене.

23. ВССУ зазначив, що докази та обставини, на які посилалася заявниця, вже були розглянуті судами нижчих інстанцій, і аргументи, наведені у касаційній скарзі, не свідчили, що висновки суду першої інстанції були явно неправильними.

24. Зобов'язання спростувати своє твердження заявниця виконала у лютому 2013 року. Стосовно відшкодування шкоди, то виконавче провадження тривало з липня 2012 року до січня 2018 року. Протягом цього періоду державні виконавці наклали арешт на майно заявниці та

її банківські рахунки, а 20% її заробітної плати щомісяця відраховувалося для стягнення боргу за рішенням суду. Також її тимчасово обмежили у праві виїзду за межі України до повної сплати відшкодування. У 2017 році заявниця безуспішно зверталася із заявою про скасування тимчасового обмеження у праві виїзду.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

I. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ВІД 16 СІЧНЯ 2003 РОКУ

25. Положення Цивільного кодексу України, які стосуються справи, передбачали:

Стаття 277

Спростування недостовірної інформації

«1. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також [право] на спростування цієї інформації....

...

3. Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного ...

4. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію...

...

6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також [право] на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом ...

Спростування недостовірної інформації здійснюється незалежно від вини особи, яка її поширила.

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена.»

Стаття 280

Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди

«1. Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню.

...»

II. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ВІД 05 КВІТНЯ 2001 РОКУ

26. Статті 383 і 384 Кримінального кодексу України у редакції, чинній на момент подій, передбачали кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину і завідомо неправдиве показання свідка.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

27. Посилаючись на статті 6 і 10 Конвенції, заявниця скаржилася, що цивільне провадження щодо неї та подальше притягнення її до відповідальності порушили її право на свободу вираження поглядів. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вважає, що скаргу заявниці слід розглядати лише з точки зору статті 10 Конвенції. Стаття 10 Конвенції передбачає:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.»

A. Прийнятність

28. Суд зауважує, що сторонами не оскаржується питання застосовності статті 10 Конвенції. Зазначаючи, що стаття 10 Конвенції передбачає свободу поширення інформації, а у цивільному провадженні заявниця була визнана відповідальною за коментар, наданий нею журналістам, Суд вважає, що стаття 10 Конвенції є застосовною у цій справі.

29. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції чи непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

30. Заявниця доводила, що в оскаржуваному твердженні вона просто повідомила на прохання журналіста те, що бачила на місці події як очевидець, і це твердження не мало на меті запламувати репутацію позивачів. Частина третя статті 277 Цивільного кодексу України, яку застосували національні суди, не передбачала винятків, у тому числі для осіб, які діяли добросовісно, і не давала їй можливості захиститися від обвинувачень у поширенні неправдивої інформації. Згідно з доводами заявниці саме правоохоронні органи були зобов'язані перевірити показання свідка та у випадку недобросовісного поширення завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину притягнути цю особу до відповідальності, передбаченої Кримінальним кодексом України. Щодо заявниці ніколи не порушувалася кримінальна справа у зв'язку з її показаннями, але національні суди проігнорували її аргументи у зв'язку з цим.

31. Заявниця також зазначила, що застосоване до неї покарання було надто суворим, оскільки її заробітна плата становила близько 1 834 грн (приблизно 158 євро) на місяць, і вона мала двох неповнолітніх дітей та непрацездатну матір, яких утримувала. Вона також доводила, що спростування, яке її зобов'язали здійснити, було невідповідним і принизливим.

32. Уряд визнав, що рішення, ухвалене не на користь заявниці, у відповідному цивільному провадженні становило обмеження її прав, гарантованих статтею 10 Конвенції. Однак він доводив, що таке втручання ґрунтувалося на положеннях національного законодавства та переслідувало законну мету захисту репутації інших осіб. Покарання було пропорційним шкоді, завданій репутації позивачів, які були публічними особами.

2. Оцінка Суду

(а) Чи мало місце втручання

33. Сторонами не оскаржується, що цивільне провадження та подальше притягнення заявниці до відповідальності становили втручання у право заявниці на свободу вираження поглядів. Суд не вбачає підстав для іншого висновку.

34. Втручання не буде виправданим за статтею 10 Конвенції, якщо воно не «встановлене законом», не переслідує одну або декілька законних цілей, наведених у пункті 2 цієї статті, і не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цієї цілі чи цілей.

(b) Чи було втручання законним і переслідувало законну мету

35. Суд готовий визнати, що втручання мало законні підстави в національному законодавстві, зокрема у статтях 277 і 280 Цивільного кодексу України. Аргумент заявниці щодо неправомірного застосування презумпції недостовірності до твердження, висловленого нею як очевидцем, скоріше стосується питання, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві», питання, яке Суд розгляне далі.

36. Суд також погоджується, що втручання переслідувало законну мету захисту репутації або прав інших осіб у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції, а саме ділової репутації Б. і М.Б.

(c) Чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві»

(i) Застосовні загальні принципи

37. Суд нагадує, що свобода вираження поглядів є однією з основоположних засад демократичного суспільства. Відповідно до пункту 2 статті 10 Конвенції вона стосується не тільки «інформації» чи «ідей», які сприймаються зі схваленням чи розглядаються як необразливі або нейтральні, але й тих, які можуть ображати, шокувати чи непокоїти державу чи будь-яку частину її населення. Саме такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких немає «демократичного суспільства» (див. серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Бедат проти Швейцарії» [ВП] (*Bédat v. Switzerland*) [GC], заява № 56925/08, пункт 48, від 29 березня 2016 року).

38. Завдання Суду під час здійснення своєї наглядової функції полягає не у підміні собою компетентних національних органів влади, а радше у перегляді в контексті статті 10 Конвенції рішень, ухвалених ними під час здійснення своїх дискреційних повноважень. Це не означає, що нагляд обмежується лише встановленням того, чи здійснювала держава-відповідач свої дискреційні повноваження обґрунтовано, ретельно та добросовісно; Суд повинен розглянути оскаржуване втручання у контексті справи в цілому та встановити, чи було воно «пропорційним переслідуваній законній цілі», та чи є доводи, наведені національними органами влади для його обґрунтування, «відповідними та достатніми». При цьому Суд повинен переконатися, що національні органи влади застосували стандарти, які відповідали принципам, втіленим у статті 10 Конвенції, та, крім того, що вони посилалися на прийнятну оцінку відповідних фактів (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Бедат проти Швейцарії» (*Bédat v. Switzerland*), пункт 48).

39. Розглядаючи питання необхідності такого обмеження у демократичному суспільстві в інтересах «захисту репутації та прав інших осіб», від Суду може вимагатися перевірити, чи відновили

національні органи влади справедливий баланс під час захисту двох цінностей, гарантованих Конвенцією, які у певних випадках можуть конфліктувати між собою, зокрема, з одного боку, свобода вираження поглядів, захищена статтею 10 Конвенції, а з іншого – право на повагу до приватного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Бедат проти Швейцарії» (*Bédat v. Switzerland*), пункт 74). Проте для того, щоб стаття 8 Конвенції підлягала застосуванню, посягання на репутацію особи має досягнути певного рівня серйозності та бути таким, що завдає шкоди здійсненню особою свого права на повагу до приватного життя (див. рішення у справах «А. проти Норвегії» (*A. v. Norway*), заява № 28070/06, пункт 64, від 09 квітня 2009 року та «Аксель Шпрінгер АГ проти Німеччини» [ВП] (*Axel Springer AG v. Germany*) [GC], заява № 39954/08, пункт 83, від 07 лютого 2012 року).

40. У своїй практиці Суд визначив низку відповідних критеріїв, за допомогою яких урівноважуються права на свободу вираження поглядів та на повагу до приватного життя, зокрема: чи вплинула оскаржувана публікація на обговорення, яке становило суспільний інтерес; чи добросовісно діяла особа, яка висловила твердження; наскільки відомою є особа, якої стосується публікація, та що є предметом публікації; контекст, в якому були висловлені оскаржувані твердження; зміст, форма та наслідки публікації; попередня поведінка відповідної особи; метод отримання інформації та її достовірність; а також характер і тяжкість накладеного покарання (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Аксель Шпрінгер АГ проти Німеччини» (*Axel Springer AG v. Germany*), пункти 89 – 95 та рішення у справі «Фон Ганновер проти Німеччини (№ 2)» [ВП] (*Von Hannover v. Germany (no. 2)* [GC], заяви № 40660/08 і № 60641/08, пункти 108 – 113, ЄСПЛ 2012).

41. Суд також повторює, що для того, аби втручання в право на свободу вираження поглядів було пропорційним законній меті захисту репутації інших осіб, необхідним елементом є існування об'єктивного зв'язку між оскаржуваним твердженням та особою, яка подала позов про захист честі та гідності. Простих особистих припущень чи суб'єктивного сприйняття публікації як наклепу недостатньо, аби встановити, що відповідна особа безпосередньо постраждала від публікації. В обставинах конкретної справи має існувати щось, аби змусити пересічного читача відчувати, що твердження безпосередньо стосується конкретного позивача, або що він або вона були піддані критиці (див., серед інших джерел, рішення у справі «Куніцина проти Росії» (*Kunitsyna v. Russia*), заява № 9406/05, пункти 42 і 43, від 13 грудня 2016 року).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

42. Суд зауважує, що коментар заявниці стосувався дорожньо-транспортної пригоди, під час якої автомобіль Audi Q7 зі столичними номерними знаками завдав молодій жінці серйозні тілесні ушкодження. Ця подія викликала інтерес на місцевому рівні, що підтверджувалося, серед іншого, присутністю декількох журналістів у лікарні, куди доставили потерпілу від дорожньо-транспортної пригоди (див. пункт 6). Отже, Суд вважає, що коментар заявниці стосувався питання, яке становило суспільний інтерес, і вказує, що національні суди не розглянули це питання.

43. Суд також зазначає, що твердження заявниці про те, як син Б. вийшов з дверей з боку водія, свідчить про перебування сина Б. серед осіб, причетних до цієї дорожньо-транспортної пригоди. Хоча заявниця не назвала імені, факти справи свідчать, що журналісти змогли легко ідентифікувати позивачів у цивільному провадженні. Насправді заявниця не стверджувала у національних судах чи у Суді, що її коментар стосувався якихось інших осіб, окрім названих засобами масової інформації. Тому Суд готовий погодитися, що існував об'єктивний зв'язок між твердженням заявниці та М.Б. Суд також вважає, що надана нею інформація потенційно могла вплинути на репутацію М.Б. і Б., особливо з огляду на їхній статус як осіб, які обіймають виборні державні посади (див. пункт 7).

44. Стосовно характеру коментаря заявниці національні суди встановили, що він був фактичним твердженням. На підставі цього вони вимагали, щоб заявниця довела правдивість своїх тверджень, як передбачено статтею 277 Цивільного кодексу України, якою закріплена так звана «презумпція недостовірності» (див. пункт 25). Суд встановив, що презумпція недостовірності фактичних тверджень, яка вимагає від особи довести їхню достовірність, не обов'язково суперечить Конвенції за умови, що відповідачу надається реальна можливість довести, що твердження було правдивим (див. рішення у справі «Касабова проти Болгарії» (*Kasabova v. Bulgaria*), заява № 22385/03, пункти 58 – 62, від 19 квітня 2011 року, і в якості нещодавнього прикладу рішення у справах «Станішевський проти Польщі» (*Staniszewski v. Poland*), заява № 20422/15, пункт 45, від 14 жовтня 2021 року та «Азадлік і Заїдов проти Азербайджану» (*Azadliq and Zayidov v. Azerbaijan*), заява № 20755/08, пункт 35, від 30 червня 2022 року). Водночас у таких справах Суд також зазначав, що заявник, який був явно залучений до публічного обговорення важливого питання, не повинен бути зобов'язаний дотримуватися більш суворого стандарту, ніж стандарт прояву належної ретельності, оскільки за таких обставин обов'язок доведення фактичних тверджень може позбавити заявника захисту, наданого статтею 10 Конвенції (див. рішення у справі «Макрадулі проти колишньої Югославської

Республіки Македонії» (*Makraduli v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), заяви № 64659/11 і № 24133/13, пункт 75, від 19 липня 2018 року і в якості нещодавнього прикладу згадане рішення у справі «Станішевський проти Польщі» (*Staniszewski v. Poland*), пункт 45; рішення у справі «Войчук проти Польщі» (*Wojczuk v. Poland*), заява № 52969/13, пункт 74, від 09 грудня 2021 року та згадане рішення у справі «Азадлік і Заїдов проти Азербайджану» (*Azadliq and Zayidov v. Azerbaijan*), пункт 35).

45. У цій справі Суд погоджується з національними судами, що фраза про сина Б., який виходив з дверей з боку водія, може розглядатися як твердження щодо фактів. Однак Суд зазначає, що це фактичне твердження заявниці зробила як очевидець і воно було ні чим іншим, як прямим викладом однієї з фактичних обставин дорожньо-транспортної пригоди, свідком якої вона стала, і яка привернула широку увагу засобів масової інформації, принаймні на місцевому рівні. Це було відтворення особистого сприйняття заявницею того, що вона побачила на місці події. Цей елемент відрізняє цю справу від інших справ щодо свободи вираження поглядів, які розглядав Суд, і в яких фактичні твердження заявників, переважно журналістів, не обмежувалися тим, що вони бачили на власні очі. Суд вважає, що за таких конкретних обставин, як у цій справі, згідно з принципами, на яких ґрунтується його практика за статтею 10 Конвенції, від заявниці не слід було очікувати доведення того, що, як вона вважала, відбулося, і що вона бачила на власні очі. Не зазначалося, що заявниця не виявила належної ретельності, коли робила це фактичне твердження. У цьому контексті, беручи до уваги встановлені у практиці Суду критерії (див. пункт 40), додатково необхідно розглянути, чи діяла заявниця добросовісно чи недобросовісно, коли давала коментар.

46. Суд вказує на відсутність припущень у позивачів та у національних судів, що заявниця діяла із прямим умислом завдати шкоди репутації М.Б. і Б., навмисно поширюючи неправдиву інформацію. Насправді національні суди ніколи не намагалися дослідити мотив надання коментаря заявницею, а вважали цей елемент несуттєвим (див. пункт 20). Вони також не розглянули контекст, в якому було висловлено це твердження.

47. Суд також зауважує, що коментар був зроблений на прохання журналіста, який висвітлював дорожньо-транспортну пригоду, незабаром після того, як сталася подія, і задовго до завершення кримінального розслідування. Заявниця не використовувала образливих чи зневажливих слів щодо позивачів і не займала жодної позиції щодо вини будь-кого з причетних осіб, а просто розповіла послідовність подій, свідком яких вона стала на дорозі.

48. Крім того, ані національні суди під час провадження, ані Уряд не заперечували, що заявниця дала такі ж показання працівникам міліції, після того, як її попередили про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань. Суд зауважує про відсутність вказівок, що національні органи влади порушили або коли-небудь розглядали можливість порушення кримінальної справи чи провадження щодо заявниці у зв'язку з, як стверджувалося, неправдивими показаннями, хоча надання неправдивих показань передбачало кримінальне покарання згідно з національним законодавством (див. пункт 26). Так само Уряд не стверджував, що, давши свій коментар, заявниця порушила таємницю розслідування чи іншим чином розкрила конфіденційну інформацію стосовно будь-якої поточної кримінальної справи (див. та для порівняння рішення у справі «Бріск проти Румунії» (*Brisco v. Romania*), заява № 26238/10, пункти 109 – 115, від 11 грудня 2018 року). Насправді з доводів Уряду не випливає, що М.Б. коли-небудь був підозрюваним або обвинуваченим у вчиненні відповідної дорожньо-транспортної пригоди і, таким чином, існували два конкуруючі інтереси, пов'язані з двома правами, однаково захищеними згідно зі статтею 10 та пунктом 1 статті 6 Конвенції відповідно.

49. На підставі наявних матеріалів Суд не вбачає причин ставити під сумнів виклад подій заявниці, що коли вона давала коментар засобам масової інформації, вона була переконана в правдивості свого твердження, а тому діяла добросовісно та вірила, що встановлення обставин дорожньо-транспортної пригоди, свідком якої вона була, становило суспільний інтерес. У зв'язку з цим Суд також може погодитися з тим, що її коментар слід розглядати як твердження щодо фактів стосовно питання, яке було предметом суспільного інтересу, а не як безпідставний напад на репутацію позивачів. Непідтвердження офіційним розслідуванням того, що М.Б. був водієм автомобіля, не мало значення для цього висновку за відсутності ознак недобросовісності з боку заявниці.

50. Суд вважає, що дозволяючи свідкам подій, які могли бути пов'язані з кримінальними правопорушеннями, публічно і добросовісно розповідати про те, що вони безпосередньо бачили та належним чином повідомили органам державної влади, якщо вони не були зобов'язані дотримуватися таємниці розслідування, становить аспект захисту свободи вираження поглядів і за певних обставин може відповідати суспільним інтересам.

51. У контексті наявних матеріалів Суд вважає, що за відсутності твердження про недобросовісність з боку заявниці, вимагати від неї доведення правдивості її твердження щодо обставин дорожньо-транспортної пригоди, свідком якої вона була, – вимоги, яку було б дуже складно, якщо не неможливо, виконати – суперечило принципам,

встановленим у практиці Суду. Оскільки національні суди обмежили свій розгляд питанням, чи довела заявниця, що з дверей з боку водія після дорожньо-транспортної пригоди вийшов син Б., наведені ними підстави не можна вважати відповідними та достатніми для обґрунтування відповідного втручання.

52. Суд також не може не зазначити про невідповідність і тяжкість наслідків, з якими змушена була стикнутися заявниця. Він вважає недоречним, що її зобов'язали опублікувати спростування в формулюванні, яке вимагало від неї визнати, по суті, що вона не бачила того, що, як вона вважала, бачила. Крім того, сума, яку заявниця була зобов'язана сплатити позивачам в якості відшкодування шкоди, була дуже значною у порівнянні з її заробітною платою (див. пункт 31). Надані заявницею докази свідчать, що вона з усіх сил намагалася сплатити цю суму більш ніж п'ять років і протягом цих років вона була обмежена у праві на виїзд за кордон до сплати суми у повному обсязі (див. пункт 24). Обставини справи не свідчать про наявність підстав для накладення на заявницю такого стягнення.

53. Загалом Суд доходить висновку, що реакція національних органів влади на твердження заявниці про обставини дорожньо-транспортної пригоди, свідком якої вона стала, була непропорційною переслідуваній законній меті, а тому не була необхідною в демократичному суспільстві у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції.

54. Отже, було порушено статтю 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

55. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

56. Заявниця вимагала в якості відшкодування матеріальної шкоди загальну суму, яку вона сплатила за рішеннями національних судів. Ця сума становила 112 212,60 українських гривень (далі – грн), які заявниця конвертувала в євро за офіційним курсом обміну валют на дату ухвалення рішення національного суду (9 791 євро). Крім того, вона вимагала 50 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

57. Уряд стверджував, що вимога заявниці була необґрунтованою.

58. Суд зазначає, що у цій справі він встановив порушення прав заявниці за статтею 10 Конвенції. Він вважає, що існує очевидний зв'язок між підставами, у зв'язку з якими було встановлено це

порушення, і матеріальною шкодою, якої зазнала заявниця (див., наприклад, рішення у справі «Українська Прес-Група» проти України» (*Ukrainian Media Group v. Ukraine*), заява № 72713/01, пункт 75, від 29 березня 2005 року). Суд також вважає, що заявниця мала зазнати моральної шкоди, для відшкодування якої недостатньо встановити порушення Конвенції в цьому рішенні. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості і з огляду на всю наявну у нього інформацію, Суд вважає за розумне присудити заявниці загальну суму у розмірі 14 300 євро за усіма пунктами відшкодування шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися на цю суму.

В. Судові та інші витрати

59. Заявниця також вимагала 3 450 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. На підтвердження своєї вимоги вона подала договір про надання правової допомоги, укладений між нею і паном Тарахкалом 22 березня 2021 року, в якому вказувалася погодинна ставка у розмірі 150 євро. Згідно з договором виплата мала бути здійснена після закінчення провадження у м. Страсбург і в межах суми, присудженої Судом в якості компенсації судових та інших витрат. Заявниця також подала акт виконаних робіт від 28 жовтня 2021 року за вказаним договором. У ньому зазначено, що пан Тарахкало працював над справою двадцять три години (на загальну суму 3 450 євро).

60. Уряд заперечив проти вимоги заявниці за цим пунктом як надмірної та необґрунтованої щодо розміру. Крім того, ніщо не свідчило, що заявниця сплатила суму судових та інших витрат у розмірі, який вимагався.

61. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим (див. рішення у справі «Видавництво «Плон» проти Франції» (*Editions Plon v. France*), заява № 58148/00, пункт 64, ЄСПЛ 2004-IV). Тобто заявник повинен був сплатити їх або муситиме сплатити відповідно до юридичного чи договірного зобов'язання, і вони мали бути неминучими для запобігання виявленому порушенню або для отримання відшкодування (див. рішення у справі «Поповський проти колишньої Югославської Республіки Македонії» (*Popovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), заява № 12316/07, пункт 102, від 31 жовтня 2013 року). У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії Суд присуджує заявниці суму, яка вимагається, та додатково суму будь-якого податку, що може їй нараховуватися.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 10 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
 - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 14 300 (чотирнадцять тисяч триста) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
 - (ii) 3 450 (три тисячі чотириста п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявниці, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені безпосередньо на рахунок її представника, пана М. Тарахкала;
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 23 березня 2023 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова